

Принцип рівності у праві: деякі аналітичні роздуми

Принцип рівності у праві є однією з засадничих ідей теорії природного права (юснатуралізм), положення якої справили значний вплив на формування вітчизняного позитивного права, тобто чинного законодавства України. В умовах сучасних світових ліберально-демократичних тенденцій розвитку держав, основні постулати теорії природного права зводяться до необхідності та одночасно головного обов'язку будь-якої правової держави забезпечити реальність природних прав людини на основі впровадження у соціальну практику принципів справедливості, свободи, гуманізму та, безперечно, рівності.

У зв'язку з цим, законодавство більшості сучасних держав та особливо тих з них, які орієнтовані на євроатлантичний правовий розвиток, закріплюють у своєму національному законодавстві на конституційному рівні відповідні норми про рівні права і свободи громадян, рівність всіх громадян перед законом, гендерну рівність тощо. Так, ст. 24 Конституції України закріплює, що громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Слід зазначити, що ці та інші конституційні положення принципу рівності у праві лише в найзагальніших рисах, формально окреслюють сутність рівності як однієї з основних засад соціальних взаємовідносин, оскільки вони зовсім не враховують особливостей соціокультурної реальності конкретного суспільства, яка тісно пов'язана з історією його розвитку. Адже рівність – це одна з найбільш розповсюджених соціально-філософських категорій та політико-правових ідей, яку практично завжди безпосередньо пов'язували з сутністю права. Ще за радянських часів Є. Пашуканіс зазначав, що право – це певний рівний масштаб в регулюванні людського спілкування [1, с. 78]. Таким чином, законодавчо закріплена формальна рівність означає лише те, що одні й ті самі суб'єкти в повній та рівній мірі підпадають під дію одних і тих самих правових норм, тобто формальна рівність присутня у будь-якій державі, однією з основних ознак якої є наявність правової системи [2, с. 353]. Формальна рівність виражається насамперед у тому, що по відношенню до всіх учасників суспільних відносин встановлюються і застосовуються єдині правові засоби, що складають основу механізму правового регулювання, тобто норми права, юридичні факти, акти реалізації прав і обов'язків [3, с. 19].

Рівність проявляється у двох основних аспектах: фактичній рівності та юридичній рівності (рівноправності). Основною ідеєю або ідеалом принципу рівності у праві є ідея необхідності забезпечення за допомогою правових засобів досягнення рівних можливостей людей, їх рівного статусу незалежно від майнового стану, розумових здібностей, освіти, психологічних особливостей, моральних переконань тощо. Однак історичний досвід будь-якого суспільства переконливо засвідчив утопізм та реальну неможливість втілити цю ідею у повсякденну соціальну практику, оскільки кожна окремо взята людина є індивідуально неповторною за своїми природними і соціальними параметрами. Навіть надаючи всім громадянам рівний обсяг юридичних прав і обов'язків, ми бачимо, що індивіди за своїми здібностями, можливостями та інтересами по-різному влаштовують своє життя і здобувають неоднакове фактичне становище в суспільстві (наприклад, маючи одне і те ж саме конституційно закріплене право на свободу світогляду та віросповідання один громадянин обирає для себе православну віру, другий – католицизм, третій – мусульманство і т.п.; так само і право на свободу пересування один громадянин може реалізувати лише в межах своєї батьківщини, а інший може дозволити собі здійснити навколосвітню подорож) [4, с. 74-75].

Слід погодитися, що штучно нав'язана рівність обумовлює стагнацію, застій; суворий і всюдисущий контроль робить людей або ізгоями, які стоять поза законом, або боягузливими і лицемірними виконавцями верховної волі, а моральний фанатизм, що прагне «випалити

гартованим залізом» будь-яку ворожість та розбещеність, насправді лише постійно примножує кількість «ворогів» та «відщепенців» [5, с. 185].

Отже, нерівність та ієрархічність як одні з основних принципів існування будь-яких соціальних інститутів та побудови людської діяльності випливають із загального закону природи, а отже, закону Божого, яким управляються всі явища світу в межах будь-яких просторово-темпоральних вимірів.

У зв'язку із цим, нерівність та ієрархічність у взаємовідносинах між людьми в жодному разі не можна визнавати як форму дискримінації або знущання одних соціальних груп над іншими. Навпаки ці об'єктивні явища слід вважати формою диференціації людських взаємовідносин, заснованої на об'єктивних законах природи та соціального розвитку, що враховують основні Божественні заповіді. Якщо ж ступінь соціальної нерівності викликає зростання напруги в суспільстві, внаслідок чого вона починає сприйматися значною кількістю осіб як прояв тотальної несправедливості, то треба обов'язково замислитися над таким питанням: чи не є така ситуація наслідком морально-духовної деградації суспільства, втрати справжнього регулятивного потенціалу і значення моралі та релігії, внаслідок чого завжди буде мати місце посилення системних кризових явищ соціального розвитку?

Список використаної літератури:

1. Пашуканис Е. Б. Избранные произведения по теории права и государства / Ред. Кол.: С. Н. Братусь, Л. Я. Гинцбург, В. Н. Кудрявцев (отв. ред.), Л. С. Мамут, В. С. Нерсисянц / Е. Б. Пашуканис. – М.: Наука, 1980. – 271 с.
2. Поляков А. В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций / А. В. Поляков. – СПб.: Издательский дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2004. – 864 с.
3. Чернов К. А. Принцип равенства как общеправовой принцип российского права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – «теория и история права и государства; история правовых учений» / К. А. Чернов. – Казань: Казанский гос. ун-т, 2003. – 31 с.
4. Сорокин В. В. Понятие и сущность права в духовной культуре России: монография / В. В. Сорокин. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 456 с.
5. Скрипник А. П. Моральное зло в истории этики и культуры / А. П. Скрипник. – М.: Политиздат, 1992. – 351 с.